

Werkgroepsactiviteiten in coronatijd: de Whatsapp-excursie.

Gerben Mensink & Jeroen Breidenbach

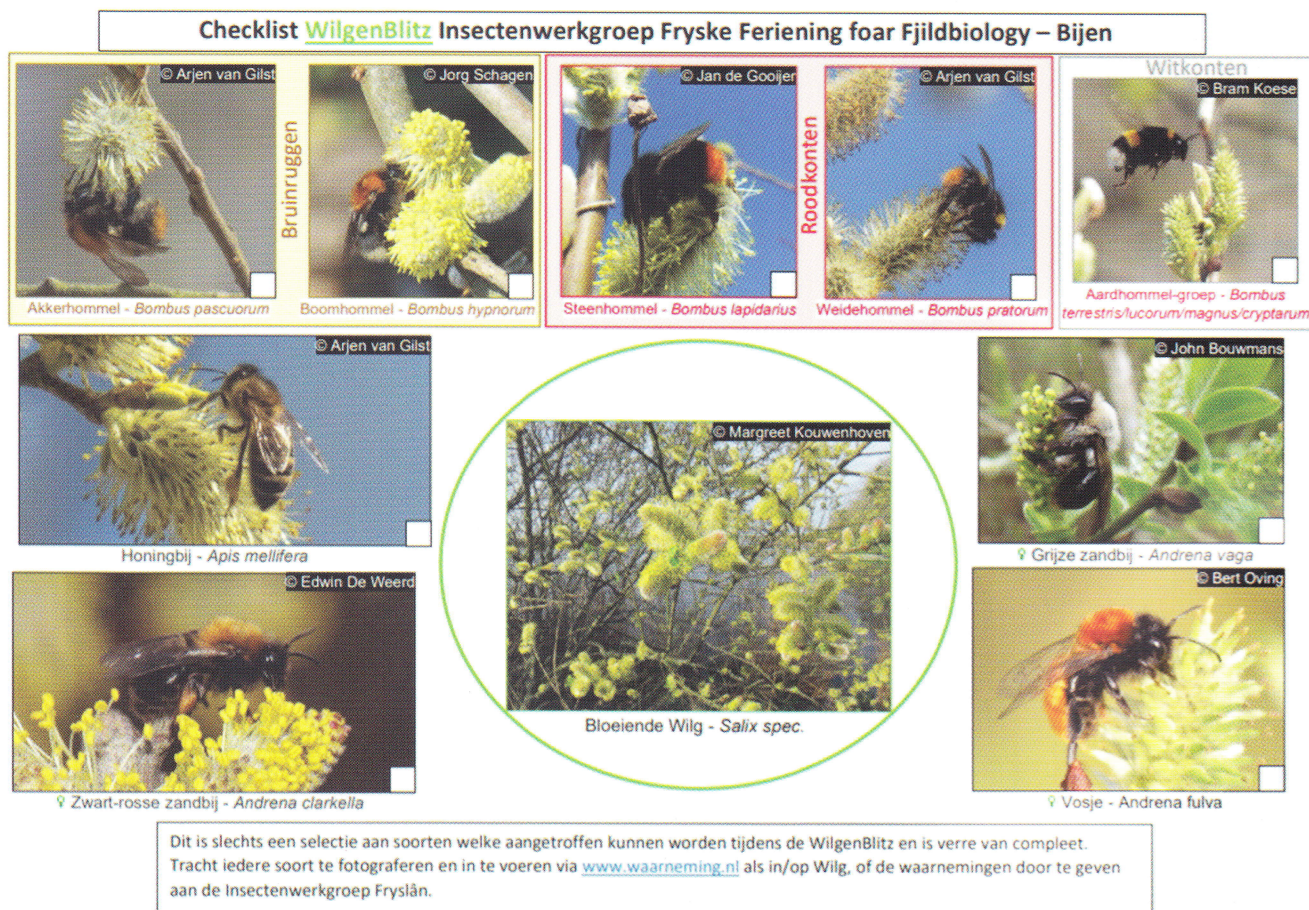
In 2020 en 2021 lag Nederland voor een deel lam door de coronapandemie. De infectieziekte COVID-19 werd eind 2019 voor het eerst opgemerkt in China en deze verspreidde zich in korte tijd naar andere delen van de wereld, waaronder Nederland. Onze overheid kondigde vanaf maart 2020 steeds strengere maatregelen af om de pandemie in te tomen. Zo moest ieder anderhalve meter afstand tot anderen houden en bijeenkomsten van meer dan drie personen werden verboden, ook in de buitenlucht. Voor de Insectenwerkgroep van de FFF betekenden de overheidsmaatregelen dat alle geplande excursies en cursussen moesten worden geannuleerd. Op één na: de Whatsapp-*'excursie'*. In deze bijdrage leggen we uit hoe een Whatsapp-excursie werkt en welke resultaten twee excursies in 2020 en 2021 hebben opgeleverd.

Bij toeval had de Insectenwerkgroep Fryslân als experiment een zogenaamde Whatsapp-excursie in het excursieprogramma voor 2020 opgenomen. In grote lijn is het idee hiervan dat deelnemers allemaal op dezelfde dag, maar in een eigen gebied aan de excursie deelnemen en elkaar via Whatsapp van de resultaten op de hoogte houden. Daarmee zou de werkgroep op één dag of in een weekend een excursie kunnen houden op verschillende plekken tegelijk. Door dat gericht te doen op een insectensoort of -groep verwachtten we dat deelnemers in korte tijd en uit een groot gebied veel gegevens over deze soorten of groepen zouden verzamelen. De sjeu van een Whatsapp-excursie zit erin dat deelnemers op de excursiedagen via Whatsapp

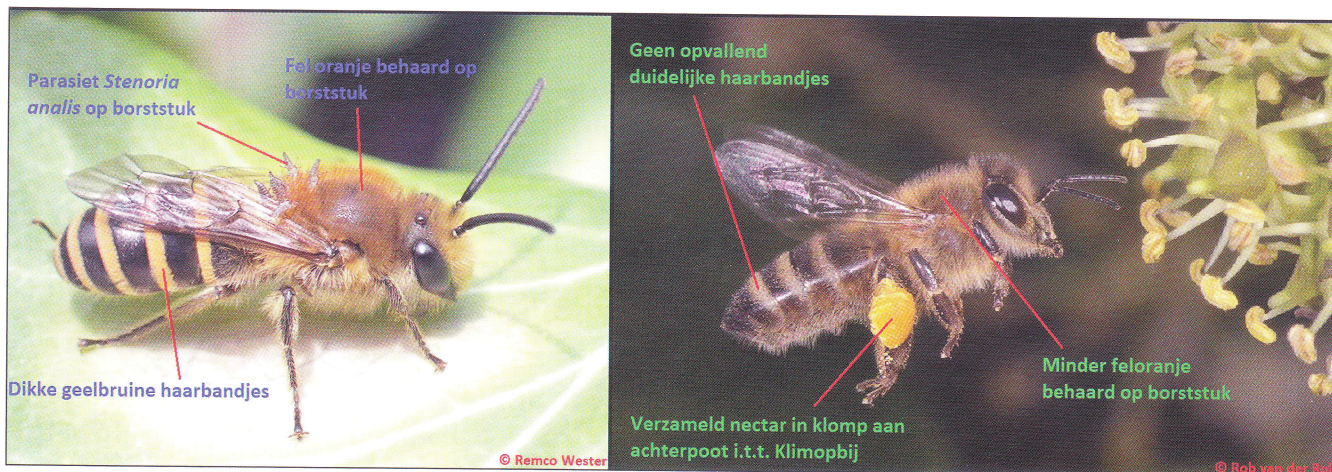
contact met elkaar houden. Door het delen van leuke waarnemingen konden de deelnemers elkaar ook op afstand enthousiasmeren. Daarnaast konden ze elkaar voorzien van determinatietips. Zo bleek de Whatsapp-excursie een uitkomst in coronatijd.

Hoe werkt een Whatsapp-excursie?

- Het is een digitale excursie en daarmee volledig coronaproof, waarbij deelnemers onafhankelijk van elkaar gericht naar een soort of soortgroep gaan zoeken of naar bijvoorbeeld insecten op specifieke waardplanten binnen een bepaalde tijdsspanne.
- De coördinator maakt voor de betreffende excursie een aparte Whatsapp-groep aan.

Figuur 1. Zoekkaart voor de wilgenblitz.

Figuur 2. Herkenningskaart Klimopbij (links) en Honingbij (rechts).

- Iedereen die mee wil doen, meldt zich aan bij de coördinator en geeft daarbij zijn/haar mobiele telefoonnummer door.
- De deelnemers worden door de coördinator van de excursie toegevoegd aan de Whatsapp-groep.
- De insectenwerkgroep stelt een zoekkaart beschikbaar voor de betreffende soort of soortgroepen met eventueel een waardplant (figuur 1). Elke deelnemer ontvangt de zoekkaart digitaal. Hij wordt aan het begin van de excursie met de deelnemers in de Whatsapp-groep gedeeld, zodat iedereen hem ook makkelijk in het veld kan gebruiken.
- Van elke deelnemer wordt verwacht dat die zijn of haar waarnemingen invoert op Waarneming.nl of de waarnemingen per mail aan de coördinator toestuur, zo nodig onderbouwd met duidelijke foto's. Hiermee kan achteraf een overzicht van alle waarnemingen gemaakt worden.
- De coördinator zorgt dat de resultaten worden gebundeld en naar elke deelnemer worden toegestuurd.
- Na afloop van de excursie wordt de Whatsapp-groep weer opgeheven.

Twee excursies: een klimop- en een wilgenblitz

De eerste Whatsapp-excursie in september 2020 stond in het teken van insecten op bloeiende Klimop, de klimopblitz. De tweede, in maart 2021 richtte zich op insecten op bloeiende wilgen, de wilgenblitz. Beide plantensoorten zijn van groot belang voor veel soorten insecten doordat zij de eerste (Wilg) en de laatste (Klimop) nectar van het jaar beschikbaar stellen. Waar zij aanwezig zijn, zorgen zij voor een langere bloeihoog, de periode waarin continu nectar aanwezig is voor de generalisten onder de insecten. Daarnaast ondersteunen beide plantensoorten ook enkele specialisten, die sterk afhankelijk zijn van deze specifieke plantensoort.

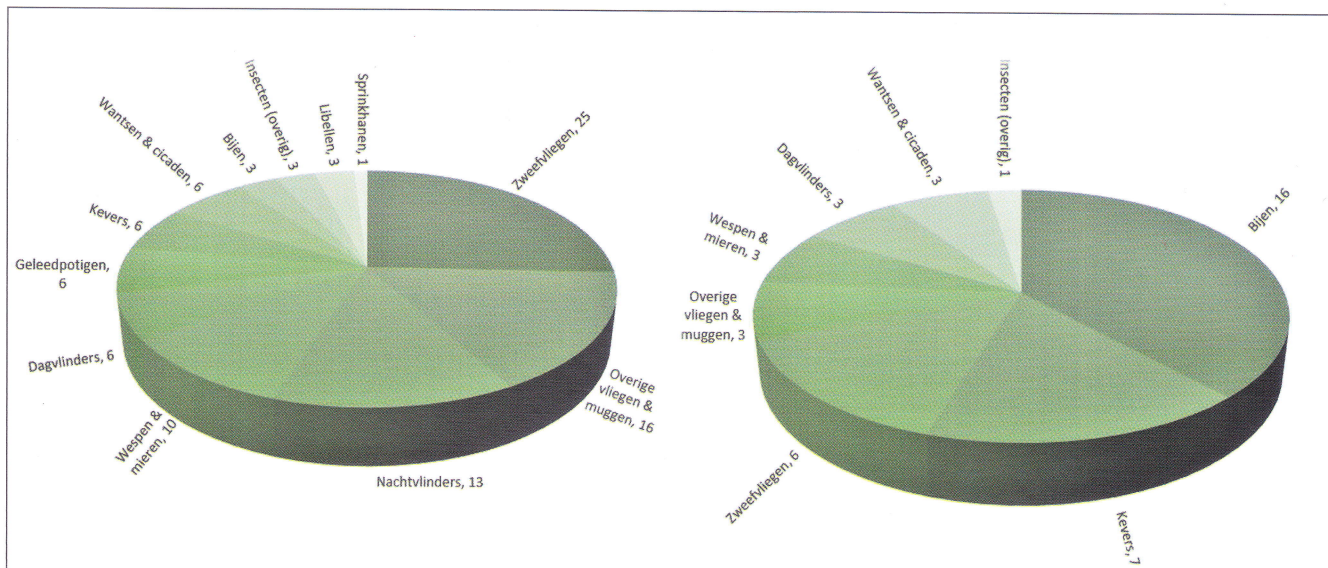
Beide excursies duurden een weekend: zaterdag en zondag. Deelnemers konden zelf bepalen op welke dag(en) en welk(e) tijdstip(pen) ze op pad wilden gaan. Aan de deelnemers werd vooraf als tip

meegegeven alvast van tevoren na te gaan waar men bloeiende wilgen of klimop wist te staan. Dan zou tijdens de excursiedagen geen tijd verloren gaan met het zoeken naar deze planten. Tips voor locaties werden ook met elkaar gedeeld.

Bij de klimopblitz werd speciale aandacht gevraagd voor de Klimopbij (*Colletes hederæ*), één van de zijdebijen. De soort is gespecialiseerd op de bloemen van Klimop. Het is dan ook een soort die laat in het jaar, als de Klimop bloeit, het meest wordt gezien (Peters *et al.* 2012). De soort rukt op vanuit het zuiden, waarschijnlijk vooral in gang gezet door

Figuur 3. Klimopbij Leeuwarden 19 september 2021. (foto Jeroen Breidenbach).

Figuur 4. Resultaten Klimopblitz (links) en Wilgenblitz (rechts). Aantal soorten per soortgroep.

klimaatverandering (Smit 2018). Hij werd in 2018 voor het eerst in Fryslân aangetroffen en was vóór onze excursie van slechts drie locaties bekend (Oosterwolde, Harkema en Ferwert). Het was dus een mooie uitdaging om te kijken of hij ook op andere plekken gevonden kon worden.

De wilgenblitz was er op gericht bloeiende wilgen af te speuren naar vliegende insecten. Zonder de wilg als nectarbron zouden veel minder vliegende insecten in het vroege voorjaar floreren (Vanormelingen

et al. 2012). In het bijzonder gaat het om diverse soorten hommels (*Bombus*), zandbijen (*Andrena*) en zweefvliegen (*Syrphidae*).

Voor beide excursies werd vooraf een zoekkaart aan de deelnemers toegestuurd om het herkennen van de soorten te ondersteunen. Op deze zoekkaart stond een aantal algemene insecten die op Klimop of Wilg gezien zouden kunnen worden. Ook werd voor de klimopblitz een herkenningkaart gemaakt voor de Klimopbij (figuur 2). De zoekkaarten zijn verre

Figuur 5. Honingbij, Drachtstercompagnie 7 juni 2017 (foto Ivanka van der Belt).

van volledig. Voor de overzichtelijkheid is ervoor gekozen om enkel algemeen aan te treffen soorten of specifiek specialistische (doel)soorten te vermelden. Als een soort werd aangetroffen die met de zoekkaart niet op naam gebracht kon worden, dan konden de deelnemers hiervan een foto maken en deze delen in de app-groep, zodat men elkaar kon helpen met de determinatie. Voor het beschrijven van kenmerken of uitsluiten van gelijkende soorten had men daarnaast nog steeds andere bronnen nodig. Ook daarvoor werd informatie uitgewisseld via de app-groep.

Resultaten

Aan de klimopblitz deden zestien personen mee. Er werden waarnemingen ingevoerd uit vijftien verschillende kilometerhokken. Gezamenlijk ontdekten de deelnemers 91 unieke soorten, verdeeld over twaalf soortgroepen. De Blinde bij (*Eristalis tenax*) werd het meest waargenomen. Het Viervlekkapoentje (*Nephus quadrimaculatus*) werd als nieuwe soort voor Fryslân gevonden. Deze soort uit de familie van de lieveheersbeestjes is een specialist die Klimop als waardplant heeft en hierin ook overwintert. Maar het grootste succes was het resultaat van de oproep om speciale aandacht te besteden aan de Klimopbij. Deze fraaie wildebijensoort werd op maar liefst vier nieuwe locaties in Fryslân gevonden: in Franeker, Leeuwarden, Drachten en Heerenveen. Het aantal vindplaatsen steeg hiermee van drie naar zeven.

Bij de wilgenblitz zaten 26 personen in de Whatsapp-groep. Uiteindelijk werden van acht deelnemers waarnemingen ontvangen. Waarschijnlijk zorgde het slechte weer tijdens de blitz (kou, veel bewolking en regen) ervoor dat niet iedereen het veld is ingegaan. Toch zijn er 171 waarnemingen doorgegeven verspreid over 43 unieke soorten (acht soortgroepen). De Honingbij (*Apis mellifera*) werd het meest waargenomen. Daarnaast werd een aantal specialisten aangetroffen van Wilg. Denk hierbij aan de zweefvliegsoorten Wilgenelfje (*Melangyna lasiophthalma*) en Wilgengitje (*Cheilosia grossa*). Ook werden er maar liefst acht soorten zandbijen (*Andrena*) aangetroffen. Een hiervan was gestylopiseerd door een waaier vleugeligen (*Stylops spec.*). Waaier vleugeligen zijn uitermate intrigerende insecten die parasiteren op bijen en wespen. Uit

recent DNA-onderzoek blijkt dat er maar liefst 21 soorten in Nederland voorkomen, veel meer dan werd gedacht. (Smit, Smit en Ramaekers 2020; Smit, Smit, Raemakers en Van der Hoorn 2020).

Conclusie

Terugkijkend vinden wij de Whatsapp-excursie heel geslaagd. Het bleek in coronatijd een uitstekende manier om toch een gezamenlijke activiteit te kunnen organiseren. Wat ons betreft is het ook een werkvorm die we in de toekomst zeker weer in het excursieprogramma willen opnemen. De kracht zit er vooral in dat het lukt om in korte tijd met een aantal mensen veel verschillende plekken af te gaan. Dit kan snel veel resultaten opleveren. Juist omdat deze excursievorm kort duurt en op een specifiek doel is gericht, bleken de deelnemers ook bereid om resultaten via Whatsapp met elkaar te delen. Maar het is zeker geen algemene vervanging voor werkgroepexcursies, waar je met elkaar het veld in gaat. Het onderlinge contact en de directe uitwisseling van kennis en ervaringen in het veld zijn met een digitale excursie niet te evenaren.

Literatuur

- Peeters, T.M.J., H. Nieuwenhuisen, J. Smit, F. van der Meer, I.P. Raemakers, W.R.B. Heitmans, K. van Achterberg, M. Kwak, A.J. Loonstra, J. de Rond, M. Roos & M. Reemer, 2012.** De Nederlandse bijen (Hymenoptera: Apidae s.l.). - Naturalis Biodiversity Center & EIS-Nederland, Leiden.
- Smit, John, Jan Smit, I. Raemakers & B. van der Hoorn, 2020.** The Strepsiptera of the Netherlands revisited (Insecta), Entomologische Berichten 80 (1): 8-30.

Websites

- Smit, John, 2018.** Klimopbij: in zo'n twee decennia het land door. <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24636>
- Smit, John, Jan Smit & I. Raemakers, 2020.** Bizarre waaier vleugeligen blijken nog intrigerender. <https://www.naturetoday.com/nl/nl/nature-reports/message/?msg=25917>
- Vanormelingen, P., F. van de Meutter & J. Mortelmans, 2012.** Wilgen van levensbelang voor vroege insecten. <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=14708>

Gerben Mensink
De Pleats 19
9062 HR Oentsjerk
tongerboutxl@gmail.com

Jeroen Breidenbach
Humaldastate 13
8926 RD Leeuwarden
jeroenbreidenbach@gmail.com